

Celâl Hoca

arkadaşıyla birlikte Turgutlu'ya gidip edebiyat öğretmenliğine başladıysa da (24 Haziran 1909) burada fazla kalmayarak İstanbul'a döndü (5 Kasım 1909) ve tahsiline devam etti. Dârülfununda hocaları Babanzâde Ahmed Naim, İzmirli İsmâil Hakkı ve Mehmed Âkif beylerin yakın ilgi ve sevgilerine mazhar oldu. Arap edebiyatını Ali Fehmi (Câbiç) ve Şevket efendilerden okudu. Bu arada Fatih dersiâmlarından Mustafa Âsım ve Muğlalı Ali Rızâ efendilerden kelâm ve usûl-i fıkıh sahasında özel dersler aldı.

Celâlettin Efendi 1911 yılında Dârülfünun Edebiyat Şubesi'nden mezun olunca İstanbul Sultânîsi Arapça muallimliğine tayin edildi (29 Ocak 1912). İlmî yetiştirilme yanında başarılı öğretim metodu sayesinde kısa sürede "Celâl Hoca" olarak şöhret buldu.

Mütareke yıllarında kayınpederinin yerine Vasat Atik Ali Paşa Camii'nde on yıl kadar imamlık görevinde de bulunmuş olan Celâl Hoca, 1925'te İstanbul İmam-Hatip Mektebi Arapça muallimliğine tayin edildi. Bir süre sonra "Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu"nun aleyhinde konuştuğu iddiasıyla açığa alındıysada yapılan tahkikat neticesinde görevine iade edildi. Ardından da İstanbul Sultânîsi Arapça muallimliğine geçti. Harf inkılabından sonra Arapça derslerinin kaldırılması üzerine okulun Türkçe hocalığını üzerine aldı. Uzun yıllar İstanbul'un çeşitli okullarında Türkçe, edebiyat, felsefe ve mantık dersleri okuttu. Vefa Lisesi'nde felsefe hocalığı iken 1947 yılında emekliye ayrıldı.

Celâl Hoca, 1949 yılında Maarif Vekâleti'nce İstanbul'da açılan imam-hatip kursuna müdür ve öğretmen olarak tayin edildi. Bu vesile ile sadece pratik bilgiler vermeyi hedef alan bu tip kursların yeterli olmadığını gördü ve bunların orta dereceli okullar haline getirilmesi

gerektiği kanaatine vardı. Bu konuyla ilgili olarak daha sonra başta dönemin Maarif Vekili Tefvîk İleri olmak üzere birçok yetkiliyle görüşmeler yaptı. Sonuçta imam-hatip okullarının açılması yönünde karar alındı ve Celâl Hoca, 17 Ekim 1951 tarihinde öğretime başlayan İstanbul İmam-Hatip Okulu'nun ilk müdürü oldu. Türkiye'nin dinî, ilmî, kültürel ve sosyal hayatında önemli yeri olan imam-hatip okullarının kurulması fikrinin ilk sahibi ve ilk program yapımcılarından biri olması dolayısıyla Celâl Hoca'nın bu okulların tarihinde çok önemli ve unutulmaz bir yeri vardır.

1956, 1959 ve 1960 yıllarında üç defa hacca gitti. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde iki yıl ilm-i tevhid ve kelâm derslerini okutan Celâl Hoca 21 Kasım 1961'de vefat etti, Edirnekapı (Sakızgacı) Şehitliği'ndeki aile kabristanına defnedildi. Oğlu Sadettin Ökten halen Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

Arapça, Farsça, Fransızca bilen, özellikle Arap edebiyatına vukufuyla tanınan, İslâmî ilimler yanında Batı kültürünü de yakından incelemiş bir din âlimi olan Celâl Hoca, bütün ilmî hayatı boyunca tahkik metodunu uygulamıştır. Genel felsefe, kelâm ve İslâm felsefesi alanlarında iyi yetişmiş, bu konularla ilgili olarak Arapça ve Fransızca'dan tercümeler yapmıştır. Resmî derslerinin yanı sıra Beyazıt'ta evinin yakınındaki Soğanağa Camii'nde cumartesi günleri altı yıl süreyle *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* okutmuştur.

Birçok din âlimi ve muhafazakâr münevverin bir köşeye çekildiği Cumhuriyet Türkiye'si'nin ilk yıllarında Celâl Hoca, her zaman ve her şartta yapılabilecek işler olduğunu düşünen iyimser kişiler arasında yer aldı. Gayretli, aynı zamanda sabırlı ve kanaatkâr bir anlayışla eski kültürün yeni nesle aktarılmasında başarılı hizmetler gerçekleştirdi. Günümüz insanının tasavvur edemeyeceği kadar sade bir hayat yaşadı. Bununla birlikte hayatı severdi. Ona göre hayat, meşrû sınırlar çerçevesinde, güzel insanlarla güzel mekânlarda geçirilen güzel zamanlardır. Çevresindeki içten muhabbet ve saygı kuşağı ölümüne kadar devam ettiği için Celâl Hoca yaşlılığın terk edilmişliğini hiç tatmadı.

Celâl Hoca'nın, tabiatındaki aşırı titizlik ve müşkülpesentlik, okuduğu ve yazdığı her kelime üzerinde duruşu, her

noktada kaynak eserleri uzun uzadıya tahkik edilişi gibi sebeplerle bazı makaleleri dışında yayımlanmış herhangi bir eseri bulunmamaktadır. Doğu ve Batı kaynaklarından tercüme ederek derlediği sarf, nahiv, edebiyat, kelâm, İslâm felsefesi, felsefe ve ahlâka dair kitap ve makaleleri 100 kadar defter tutmaktadır. İslâmî ilimlerde modern metodoloji ve sosyolojinin uygulanmasını arzu eden, klasik kelâmın, çağımız insanının ve İslâm dünyasının ihtiyacını karşılayacak yeni ilm-i kelâm haline getirilmesini gerektiren Celâl Hoca'nın bu gaye ile hazırladığı tamamlanmamış bazı çalışmaları da bulunmaktadır. 1000 cildi aşkın eserden oluşan kitaplığını Süleymaniye Kütüphanesi'ne bağışlamıştır.

Vefatından sonra dost ve talebeleri tarafından *Celâl Hoca: Hayatı ve Şahsiyeti* adlı bir anma kitabı neşredilmiş, bu kitapta hocanın tercüme eserlerinden bazı örneklerle de yer verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Celâl Hoca: Hayatı ve Şahsiyeti, İstanbul 1962; Nahit Dinçer, *1913'ten Bu Güne İmam-Hatip Okulları Meselesi*, İstanbul 1974, s. 61; Mahir İz, *Yılların İz*, İstanbul 1975, s. 184, 259, 337-339, 342, 379; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1979, s. 83; Tahsin Banguoğlu, *Kendimize Geleceğiz*, İstanbul 1984, s. 100-101.

EMİN IŞIK

CELÂL NURİ İLERİ

(1882-1936)

II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet devrinin tanınmış gazetecisi, fikir ve siyaset adamı.

Gelibolu'da doğdu. Babası, mektupçuluktan valiliğe kadar çeşitli hizmetlerde bulunduktan sonra 1908'de Meclis-i A'yan üyeliğine seçilen Mustafa Nuri Bey, annesi de *Meşnevî* mütercim ve şârihi Âbidin Paşa'nın kızı Nefise Hanım'dır. Celâl Nuri'nin çocukluğu babasının görevli olarak bulunduğu Gelibolu, Sakız ve Canik'te geçti. İlk öğrenimini taşra mekteplerinde ve özel hocalardan gördü. Orta öğrenimini Galata Sarayı Mektebi Sultânîsi'nde yaptı. Daha sonra Mekteb-i Hukuk'a devam etti ve II. Meşrutiyet'in ilânından önce buradan mezun oldu.

Çalışma hayatına avukat olarak başlayan Celâl Nuri'nin asıl faaliyet gösterdiği alan gazeteciliktir. Gazeteciliğe 1909'da Ebüzziyâ Tefvîk ile birlikte *Currier d'Orient*'da başladı. Celâl Nuri 1911 yı-

Celâl Nuri
İleri

lı sonlarına kadar çalıştığı, Ebûzziyâ'nın ayrılmasından sonra adı *Le Jeune Turc* olan bu gazetede fikir hürriyeti, Avrupa'ya karşı Osmanlı hukukunun müdafası, Rus aleyhtarlığı ve ittihâd-ı İslâm taraftarlığı konularında birçok yazı yazdı. 1912 yılından itibaren yoğun bir yazım faaliyetine girerek, *Tanin* ve *Hak* gazeteleriyle *İctihad* mecmuasında makaleler yayımlarken bir yandan da bunlardan yaptığı seçmeleri kitap haline getirdi. Aynı yıl Rusya ve İskandinavya'ya bir seyahat yaptı; 1913'te ilk Türk yazarı olarak kuzey kutbuna gitti. Celâl Nuri, 1914 yılı başlarında Abdullah Cevdet ile aralarında çıkan bir fikir tartışması yüzünden *İctihad*'dan ayrıldı ve *Hürriyet-i Fikriyye* mecmuasında yazmaya başladı. Aynı yıl yaklaşık iki ay süren bir Amerika seyahatine çıktı. 1916'da *İkdam*'ın başyazarlığını yaparken bir yandan da *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası*'nı çıkardı. Bütün fikrî ve ilmî enerjisini üzerinde toplayacağı *Âtî* gazetesini 1 Ocak 1918'de yayımlamaya başladığında artık meşhur bir yazar, tecrübeli bir gazeteci ve usta bir polemikçi olmuştu. Hükûmetin basın hürriyetini sınırlayıcı teşebbüsleri karşısında tenkit dozunu iyice arttırınca *Âtî* 10 Şubat 1919'da kapatıldı; fakat hemen ertesi gün *İleri* adıyla yayımına devam etti.

Celâl Nuri tenkitlerini Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na da yöneltince o günlerde bu fırkanın umumi kâtibi olan ve *Sabah* gazetesinde yazan Ali Kemal'le aralarında bir tartışma başladı. Bu polemik, Celâl Nuri'nin yurt dışına çıkmasına ve yaklaşık dört ay kadar Roma'da kalmasına sebep oldu. Ali Kemal'in Dahiliye vekilliklerinden ayrılması üzerine 24 Temmuz 1919'da İstanbul'a döndü. 22 Kasım 1919 tarihinde Gelibolu'dan mebus seçildi; böylece 1935 yılına kadar devam edecek siyasi hayatı da başlamış oldu. Son Osmanlı Meclis-i Meb'ûsanı'nın al-

dığı Mîsâk-ı Millî kararının müsveddesini kaleme alan Celâl Nuri (*İleri*, nr. 1358, 11 Teşrinisânî 1337), İstanbul'un işgaliyle basın üzerindeki baskılar iyice artınca işgalciler tarafından Malta'ya sürüldü. 3 Kasım 1921'de Malta'dan İstanbul'a döndü ve Ankara'ya geçip Gelibolu milletvekili sıfatıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girdi. 10 Şubat 1922'de Kânûn-ı Esâsî Encümeni reisliğine seçildi. Buradaki çalışmalarıyla Kânûn-ı Esâsî'yi, gerekli değişikliği yaparak Cumhuriyet'in ilânını mümkün kılacak duruma getirdi.

Lozan Antlaşması'ndan sonra kanunsuz yollarla İstanbul'a dönen Rum ve Ermeniler'e kolaylık sağlayan ve Yunus Nadi, Kılıç Ali gibi bazı mebusların adlarının da karıştığı "iş komitesi" hakkında yaptığı neşriyattan sonra gelişen olaylar üzerine *İleri* 30 Kasım 1924'te kapatıldı. Adı 1928 yılına kadar herhangi bir gazetede görülmeyen yazarın bu süre içinde tek yayın faaliyeti, 1926'da yayımladığı *Türk İnkılâbı* adlı eseridir. 1928'de *İkdam*'da yeniden yazı hayatına dönen Celâl Nuri, harf inkılâbının gerçekleşmesinde ve tutunmasında önemli rol oynamıştır. 1934'te soyadı kanunu çıkınca gazetesi *İleri*'nin adını soyadı olarak seçti. 2 Kasım 1936'da İstanbul'da öldü.

Eserleri. Celâl Nuri siyaset, hukuk, tarih, din, seyahat, dil ve edebiyat alanlarında çok sayıda makale ve kitap yayımlamıştır. Bunlar konularına göre şöyle sıralanabilir:

Siyaset. 1. *1327 Senesinde Selânik'te Mün'akid İttihad ve Terakkî Kongresine Celâl Nuri Bey Tarafından Takdim Kılınan Muhtıradır* (İstanbul 1327). Bu muhtıradan devletin içinde bulunduğu durumu, Rusya, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Osmanlı Devleti hakkındaki emellerini, yabancı unsurlar meselesi, Avrupalılaşma, hükûmetlerin hangi temele dayanması gerektiği ve nihayet Jön Türk hükûmetinin görevleri konusunda ki düşüncelerini dile getirmiştir. 2. *Taç Giyen Millet* (İstanbul 1339 r./1341). Celâl Nuri bu kitapta genel olarak tarih ve milliyet, devlet şekilleri, Tanzimat hareketi ve Meşrutiyet rejimiyle millî hâkimiyetin mukayesesi, inkılâp, eski ve yeni din anlayışı üzerinde durmaktadır. Ona göre zamanla dinin esasıyla ilgisi olmayan birtakım gelenekler dine ilâve edilmiştir. Bunlar gittikçe çoğalarak dinin hakikatini örtmüştür. Celâl Nuri din-sizliğin ve din aleyhtarlığının bu ilâvelerden çıktığı kanaatindedir. 3. *Türk İnkı-*

lâbı (İstanbul 1926). Millî Mücadele'nin kazanılmasından sonra Türkiye'de gerçekleştirilen inkılâplara dair düşüncelerini ihtiva eden eseridir. Türk inkılâbını H. Taine'in metoduyla değerlendirdikten sonra medeniyet, Batılılaşma, dil, edebiyat, iktisat ve inkılâp fikirleri üzerinde durur.

Hukuk. 1. *Kendi Nokta-i Nazarımdan Hukûk-ı Düvel* (İstanbul 1330). Çeşitli gazete ve mecmualarda yayımladığı makalelerden yaptığı seçmeleri ihtiva eder. Celâl Nuri bu kitabında James Lorimer, F. de Martens, Henri Bonfils ve Paul Fauchille gibi Batılı hukukçuların eserlerinden ve Batılı devletlerin Osmanlılar'a karşı tutumundan hareket ederek Batılılar'ın, birincisi kendi aralarında, ikincisi de bizimle münasebetlerinde uyguladıkları iki türlü hukuk anlayışlarının bulunduğunu söyler. Celâl Nuri eserinde, günümüzde de hâlâ geçerli olduğu görülen Batılılar'ın bu ikili hukuk anlayışının yanlışlığını ispatlamaya çalışır. Eserin sonuna, ilk defa *İctihad*'da çıkan ve önemli tartışmalara sebep olan "İslâm'da Vücûb-ı Teceddüd" adlı makalesi ilâve edilmiştir (s. 163-191). Üç bölümden meydana gelen makalenin birinci bölümünde müslümanların XIII. yüzyıldan beri hızı gittikçe artan bir çöküş halinde olduklarını belirtir. Bu çöküş, XIX. yüzyılda Hristiyanlık âleminin İslâm'ı nüfuzu altına alması sonucunu doğurmuştur. İkinci bölümde müslümanlara bu nüfuzdan kurtulmanın yollarını gösterir. Üçüncü bölümde ise Batı sömürsüne karşı verilecek mücadelede sosyalistlerle iş birliği yapmanın câiz olduğunu söyler. 2. *Havâic-i Kânûniyyemiz* (İstanbul 1331). Celâl Nuri'nin *İctihad* mecmuasında yazdığı hukukla ilgili makalelerinin bir araya toplanmasından meydana gelen eseridir. Mukaddimede kanunlarla ilgili genel düşüncelerini anlatır. Ona göre bir memleketi kanunla "ihya arzusunda bulunmak", insanların tabiatını ve milletlerin mizacını bilmemek demektir. Nitekim İngiliz hukuku, bu ülkede mevcut olan örf, âdet ve muamelelerin tesbitinden başka bir şey değildir. Bu noktadan hareketle mevcut kanunlar üzerindeki düşüncelerini ve tekliflerini ortaya koyar. Ancak bunu yaparken kendi içinde tutarsızlıktan kurtulamaz. Bir taraftan hukukun sosyal bünyeye uygun bulunmasını, taklit eseri olmamasını savunurken aynı fikirleri benimseyen Cevdet Paşa'ya ve eseri *Mecelle*'ye şiddetle hücum eder. Bir başka yerde de tam ter-

sini savunarak, "Garp karşımızda bir kütübhâne-i kavânin arz ediyor. Bunların ahz ve ictibası pek o kadar müşkil bir iş değildir" (s. 48-49) demekle bir sakınca görmez.

Tarih. 1. Târîh-i Tedenniyât-ı Osmâniyye (İstanbul 1330). Eserde Osmanlılar'ın gerileyiş ve çöküş sebepleri üzerinde durulur. **2. Mukadderât-ı Târîhiyye** (İstanbul 1330). **Târîh-i Tedenniyât-ı Osmâniyye**'nin zeylidir. Bu eserde de Türk toplumunun marif, kadın, ahlâk, iktisadî gerileme, kanunlar ve idarenin yenilenmesiyle azınlıklar gibi belli başlı meseleleri üzerinde durur. Bu iki eser daha sonra birleştirilerek **Târîh-i Tedenniyât-ı Osmâniyye-Mukadderât-ı Târîhiyye** adıyla tek cilt halinde yeniden basılmıştır (İstanbul 1331).

Dinî ve Fikrî Eserleri. 1. İttihâd-ı İslâm (İstanbul 1331). "İslâm'ın Mâzisi, Halî, İstikbali" alt başlığını taşıyan eserde, XX. yüzyılın başlarında dünyada meydana gelen siyasî değişiklikler göz önünde bulundurularak müslümanların geleceği ele alınmakta ve İslâm birliği fikri tartışılmaktadır. Celâl Nuri de İslâm birliğini gerekli görmekte ve bunun gerçekleşmesiyle ilgili görüşlerini belirtmektedir. **2. Kadınlarımız** (İstanbul 1331). Kadının toplumdaki sosyal ve hukukî durumunu inceleyen bir eserdir. Celâl Nuri'ye göre kadın Osmanlı toplumunda ikinci plana itilmiştir. Bunun sebebi İslâm dini değil bizim Müslümanlık anlayışımızdır. Celâl Nuri kadınların erken yaşta evlenmesine, çok evliliğe, resmî memur önünde kıyılmayan nikâhlara şiddetle karşı çıkmaktadır. Yine ona göre Osmanlılar'da uygulanan boşanma usulleri değiştirilmeli, ancak mahkeme kararıyla yapılan boşanmalar geçerli sayılmalıdır. Öte yandan Celâl Nuri kadınların örtünmesine değilse de en azından o dönemdeki örtünme biçimlerine karşıdır. Eserin kaleme alındığı yıllar Batıcılar, Türkçüler ve İslâmcılar arasında kadın meselesinin yoğun biçimde tartışıldığı yıllardır. Celâl Nuri de bu mücadelede Batıcılar safında yer almış ve özellikle İslâmcılar'ın fikirlerini reddeden görüşler ileri sürmeye gayret etmiştir. Celâl Nuri'nin bu fikirleri kısmen Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'ne ve daha ziyade Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleştirilen hukuk inkılâplarına tesir etmiştir. **3. Hâtemü'l-enbiyâ** (İstanbul 1332). Kapağındaki "Garazkârân-ı Garb ve hurâfât-perestân-ı Şark'a karşı mevki-i târîhi-i Ahmedî'yi muhafazaten yapılmış tecrübe-i kalemiyyedir"

cümlesiyle tanıtılan eserde Hz. Muhammed ve İslâm dini mevcut siyer geleneğinin dışında yeni bir açıdan ele alınmaktadır. Yazara göre Hz. Muhammed "tarih nokta-i nazarından mağdurdur"; gayri müslim tarihçiler "büyük ve irsî bir husumetin zebunudurlar". Müslüman tarihçiler ise Hz. Muhammed'i bir insan olarak değil insan üstü varlık olarak görmüşlerdir. Müellif daha sonra Dr. Sprenger, R. Dozy ve E. Renan'ın Hz. Peygamber'le ilgili iddialarına cevaplar verir. **4. İlel-i Ahlâkıyyemiz** (İstanbul 1332). Eserde ahlâk anlayışımızın teşekkülü, zamanla bu anlayışın bozulması, bunun sebepleri ve yeniden sağlam bir ahlâkî münasebetler sistemine ulaşmanın yolları üzerinde durulur. **5. Târîh-i İstikbâl. Mesâil-i Fikriyye** (İstanbul 1331), **Mesâil-i Siyâsiyye** (İstanbul 1331) ve **Mesâil-i İctimâiyye** (İstanbul 1332) adlı üç ayrı kitaptan meydana gelmektedir. **Mesâil-i Fikriyye**'de spekülâtif felsefenin artık sona erdiğini, insan zekâsının gittikçe pratikleştiğini, bunun sonucu olarak da günümüzde zan ve hayale dayanan nazariyelerin ortadan kalkmakta olduğunu söyler. Celâl Nuri'nin bu kitabındaki fikirlere, başta Ferit Kam (*Sebilürreşad*, c. XI, nr. 283, 30 Kânunusânî 1329, s. 358) ve Şehbenderzâde Ahmed Hilmi (*Huzûr-ı Akl u Fende Maddiyyân Meslek-i Dalâleti*, İstanbul 1332) olmak üzere birçok yazar tarafından cevap verilmiştir. **6. Müslümanlara, Türklere Hakaret, Düşmanlara Riayet ve Muhabbet** (İstanbul 1332). Celâl Nuri'nin Abdullah Cevdet ile aralarında çıkan tartışmada kendi görüşlerini anlattığı bir risâledir. Celâl Nuri, Balıkan felâketi üzerine yazdığı "Şîme-i Husûmet" adlı yazısında (*İctihâd*, nr. 89, 9 Kânunusânî 1329) vatan ve milletimize kasteden Batılı devletlere karşı düşmanlık beslememiz gerektiğini telkin ederken Abdullah Cevdet buna "Şîme-i Muhabbet" makalesiyle cevap verir ve bu yazıda ilerleyebilmemiz için Batılılar'a sevgi beslememiz gerektiğini söyler. Tartışma büyüyünce *İctihâd*'dan ayrılmak zorunda kalan Celâl Nuri, o sırada başka bir yayın organında yazmadığı için Abdullah Cevdet'e bu risâle ile cevap vermiştir. **7. Harpten Sonra Türkleri Yükseltelim** (Kostantiniye 1917). Bu eserin de müellif devam etmekte olan I. Dünya Savaşı'nın doğurduğu problemler üzerinde durur. **8. İştirak Etmediğimiz Harakât** (İstanbul 1917). Eser, bugünkü Batı medeniyetinin meydana gelmesinde

rolü olan üç büyük hareketten coğrafi keşifleri, Rönesans ve Reform'u tanıtmakta, bunların Osmanlı tarihiyle münasebeti üzerinde durmaktadır. **9. Kara Tehlike** (Dersaadet 1334). Celâl Nuri, *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası*'nda yazdığı Türkler'in Osmanlılar'dan önceki devirlerine ait makaleler arasında özellikle "Osmanlılar'dan Evvel" (c. II, nr. 30, 31) başlığını taşıyan makalesinde eski Türkler'in "secâyâ-yi millîyyesi"ni araştırmıştır. Ona göre tarih boyunca Türkler tarafından gerçekleştirilen akınlar sırasında insanlar kılıçtan geçirilmiş, servetler yağma edilerek medeniyet eserleri tahrip edilmiştir. Celâl Nuri'nin bu düşünceleri devrin aydınları arasında şiddetli itirazlara yol açmış, 3 Haziran 1917'de bazı gazetelerde Yahya Kemal, Celâl Sahir, Ağaoglu Ahmed, Ziya Gökalp ve Hamdullah Suphi'nin imzalarını taşıyan bir "protestonâme" neşredilerek (*Tanin*, s. 3; *Tasvir-i Efkâr*, s. 2) mecmua yaklaşık iki ay kapatılmıştır. *Kara Tehlike*, bu tartışma dolayısıyla Celâl Nuri'nin yazdığı makalelerin bir araya toplanmasından meydana gelmiştir.

Dil ve Edebiyat. Celâl Nuri, Türk dili ve edebiyatıyla ilgili makalelerinin yanı sıra mecmua ve gazetelerde hikâyeye ve roman türünde eserler de kaleme almıştır. Hikâyeleri kitap haline gelmemişse de *Perviz* (İstanbul 1332), *Ölmeyen* (Kostantiniye 1917), *Merhûme* (İstanbul 1334), *Âhir Zaman* (İstanbul 1335) adlı roman denemeleri basılmıştır. *Türkçemiz* (İstanbul 1917) adlı kitabı ise *İkdam* gazetesiyse *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası*'nda yayımlanan konuyla ilgili makalelerini içine almakta, müellif burada Türk dilinin gramer, lügat, imlâ ve alfabe gibi belli başlı meseleleri için bazı çözümleri göstermektedir.

Celâl Nuri'nin İskandinavya, Rusya ve kuzey kutbuna yaptığı seyahatleri anlattığı *Şimal Hâtıraları* (İstanbul 1330) ile *Kutub Musâhabeleri* (İstanbul 1331) adlı iki eseri daha bulunmaktadır.

Eserlerinin önemli bir kısmını imparatorluktan millî devlete geçiş döneminin çalkantılı yıllarında kaleme alan Celâl Nuri'nin fikir çizgisinde sürekli değişiklikler, hatta çelişkiler görülür. Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girdikten sonra bir daha değiştirmeyeceği yolunu bulmuş, Millî Mücadele'nin kazanılmasının ardından gerçekleştirilen inkılâpların hazırlanmasında ve tutunmasında önemli rol oynamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

A. F., *Celâl Nûri Bey'in Mesâil-i Fikriyyesi-ne Bir Atf-ı Nazar*, İstanbul 1329; *Bin Üç Yüz Sene-i Mâliyyesine Mahsus Musavver Nev-sâl-i Osmânî*, İstanbul 1329, s. 32; Server Bedî [Peyami Safa], *Zavallı Celâl Nûri Bey*, İstanbul 1329; a.m.f., *Türk İnkılâbına Bakışlar*, İstanbul 1958, s. 42-45; Haydar Kemal, *Târîh-i İstikbâl Münasebetiyle Celâl Nûri Bey*, İstanbul 1331; Ahmed Hilmi, *Huzûr-ı Akl u Fende Mad-diyyûn Meslek-i Dalâleti*, İstanbul 1332, tür.yer.; Ahmed Sâki (Giridi), *Celâl Nûri Bey ve Cezrî Fikirleri*, İstanbul 1338; L. Lvonian, *The Turkish Press-Selections from Turkish Press Showing Events and Opinions 1925-1932*, Athens 1932, s. 88-92, 132-139; A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizm*, İstanbul 1965, s. 12-15; Sami N. Özerdim, "Celal Nuri İleri ve Dilimiz", *Dilçilere Say-gı*, Ankara 1966, s. 329-347; Süleyman Hayri Bo-lay, *Türkiye'de Ruhçu ve Maddecî Görüşün Mücadelesi*, Ankara, ts., s. 163-183; Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihde Gördüklerim ve Geçir-diklerim*, İstanbul 1970, II, 118, 119, 144, 212; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1966 — 2.bs. 1979, s. 392-401; M. Şükrü Hanoğlu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul 1981, s. 357-374; Bilâl N. Şimşir, *Dış Basında Atatürk ve Türk Devrimi*, Ankara 1981, I, 207-208; a.m.f., *Malta Sürgünleri*, Ankara 1985, s. 180; Fethi Te-vetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara 1988, s. 120, 125, 149, 156, 168, 174; Şuayb Karakaş, *Süleyman Nazif*, Ankara 1988, s. 134; Mehmet Akgün, *Materiyalizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri*, Ankara 1988, s. 345-378; Yücel Özkaya, *Millî Mücadelede Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Ankara 1989, s. 36; Recep Duy-maz, *Celâl Nuri İleri ve Âti Gazetesi* (doktora tezi, 1991), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.m.f., "İleri, Celâl Nuri", *TDEA*, IV, 359-360; Ferid, "Târîh-i İstikbal-Celâl Nuri Bey", *SR*, XI/ 283 (30 Kânunusâni 1329), s. 358-361; Fâik Âli, "Muhibb-i Necibim Celâl Nûri'ye", *Âti*, sy. 96, İstanbul 6 Nisan 1334/1918; Hüseyin Rahmi Gürpınar, "Celâl Nûri", a.e., sy. 100 (10 Nisan 1334/1918), s. 1, 2; Naci Fikret, "Celâl Nûri Beyefendiye", *Edebiyyât-ı Umûmiyye*, IV/88, İstanbul 5 Teşrinievvel 1918, s. 1044-1045; Aka Gündüz, "Celâl Nûri'nin İki Asil Hatırası", *Tan*, sy. 1178, İstanbul 9 İkincişehirin 1938; Suphi Nuri İleri, "Gazetecilik Hatıraları-m", *Yeni Adam*, sy. 364-406, İstanbul 18 İlkânun 1941 - 8 İkincişehirin 1942, tür.yer.; Cemil Meriç, "Celâl Nuri'nin Türk İnkılâbı 1-2", *77*, sy. 9-10 (1984), s. 55-62; Rasih Nuri İleri, "Sup-hi Nuri İleri", a.e., sy. 22 (1985), s. 12-17; Göv-sa, *Türk Meşhurları*, s. 80-81; Günay Alpay, "İleri, Djelâl Nûri", *El²* (İng.), III, 1117-1118.

RECEP DUYMAZ

CELÂL SAHİR EROZAN

(1883-1935)

Servet-i Fünûn ve II. Meşrutiyet devri
şair ve yazarı.

29 Eylül 1883'te İstanbul Aksaray'da doğdu. Babası II. Abdülhamid devri ku-mandanlarından Botgoriçeli İsmail Hak-kı Paşa, annesi İran'da Sünnî harekâtın-

da önemli rol oynayan ve III. Ahmed ta-rafından kendisine Şirvan hanlığı veri-len Hacı Dâvud Han sülâlesinden Fehî-me Nûzhet Hanım'dır.

Numûne-i Terakkî Mektebi ve Dâvud Paşa Rüşdiyesi'nden sonra Vefa İdâdî-si'ni bitirdi, iki yıl Mekteb-i Hukuk'a de-vam ettiyse de buradan mezun olama-dı. 1903'te Hariciye Nezâreti'nde kâtip-likle memuriyet hayatına başladı. Daha sonra Mercan ve Kabataş idâdîleriyle İs-tanbul Lisesi'nde, Mekteb-i Sultânî'de (Galatasaray Lisesi), İstanbul Muallim Mek-tebi'nde kitâbet (kompozisyon), edebiyat ve Fransızca hocalığı yaptı. Mütareke dev-rinde komisyonculuk ve ticaretle meşgul oldu (1917-1918). Barut Şirketi komiseri olarak çalıştı. Atatürk'ün isteğiyle Bü-yük Millet Meclisi'nin III. dönemi sonla-rından ölümüne kadar (1928-1935) Zon-guldak mebusluğu yaptı. Bu arada yeni Türk alfabesinin tesbiti için kurulan he-yete girdi. Türk Dili Tedkik Cemiyeti'nin (Türk Dil Kurumu) başkan vekilliğinde de bulundu. Zayıf bünyeli olan ve sık sık hastalanan Celâl Sahir, son zamanlarda tutulduğu akciğer kanserinden 16 Ka-sım 1935'te Kadıköy'deki evinde öldü. Mezarı Bakırköy Kabristanı'ndadır.

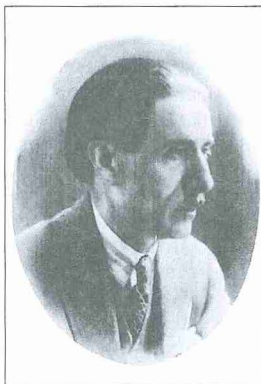
Celâl Sahir'in şiirle ilgisi çocuk yaşla-rında başlar. Güzel şiir okuma ve hita-bet kabiliyeti daha dokuz on yaşlarında iken mektep merasimlerinde ön plana çıkmasına vesile oldu. Bu şöhreti ona, çocuk yaşta II. Abdülhamid'in huzurun-da da şiir okuma ve ondan bir liyakat nişanıyla nakdî mükâfat alma fırsatını verdi. Bir divan oluşturacak kadar şiir-leri bulunan annesinin de tesiriyle 1899'dan itibaren ilk şiirleri *İrtikâ*, *Ma'lûmat*, *Musavver Fen* ve *Edeb*, *Pul* ve *Lisan* gibi devrin tanınmış dergilerinde yayımlanmaya başlandı. Şiir ve nesir yazıla-rında devrin modasına uyarak Ahmed Celâl, Hikmet Celâl, Velhan, Şârik gibi

âhenkli ve alegorik takma adlar kullandı. Henüz on altı yaşında iken ismine "Sahir" adını da ekleyerek ve grubun en genç şairi olarak Servet-i Fünûn'da şiir-leri neşredilmeye başlandı. Meşrutiyet'in ilânından sonra *Seyyâre* ve *Demet* der-gilerini yayımladı. 1909'da Fecr-i Âtî adı verilen edebî topluluk onun başkanlı-ğında kuruldu.

Celâl Sahir 1909'dan itibaren "yeni li-san" hareketine, bu akımı müdafaa eden yazılarıyla, şiirindeki nisbî dil sadeleşme-siyle, hatta aruzdan heceye geçmek su-retiyle katıldı. Türk Ocakları, Türk Der-neği, Piyer Loti Derneği gibi Türkçü ve vatanperver derneklere girdi; Sultanah-met'teki evini Türk Derneği'ne lokal ola-rak tahsis etti. Derneğin yayın organı olan *Bilgi Mecmuası*'nı çıkardı. Türk Ocakları'nın 1931'de kapatılmasına ka-dar faal bir üye olarak çalışmalarını sür-dürdü. Bu yıllarda *Musavver Muhîr*, *Süs*, *Yeni Kitap*, *Edeb*, *Mehâsin*, *Halka Doğru* ve *Türk Sözü* gibi dergilerde şiir ve makaleler yayımlamaya devam etti.

Edebiyat tarihlerine Servet-i Fünûn şairi olarak geçen Celâl Sahir'in bu toplulukla ilgisi, dağılmış yıllarına yakın bir zamanda (1899) aralarına katılmaktan ibaret kalmıştır. Onun Türk şiirinde bü-yük bir iz bırakmadan unutulmuş olma-sını, Servet-i Fünûn da dahil olmak üze-re hemen her edebî devreye ve her nes-le ayak uydurmaya çalışması, yeni bir çı-ğır açmak yerine başlamış olan edebî hareketlere katılan vasat bir şair olma-sıyla izah etmek mümkündür. Hemen bütün biyografilerinde kadın ve aşk şai-ri, buna bağlı olarak feminist bir yazar olarak takdim edilen Celâl Sahir'in şiir-leri tema olarak incelendiğinde kadın ve aşka dair kanaatleri doğrularsa da feministliği hakkındaki hüküm yerinde değildir. Birçok yazısında kadın hakları-nı savunmuş, ancak bu hakların bazı ka-ideler ve şartlar altında içtimâî bünye-mizi sarsıntıya uğratmayacak şekilde el-de edilmesini istemiştir.

Celâl Sahir'in şiirlerinde kadına karşı aşırı hissi (gerek platonik, gerekse erotik anlamda) temayülleri, babasının ve an-nesinin ayrılarak yeniden evlilik yapma-ları, kendisinin çok otoriter olan anne-siyle beraber kalması, hatta ancak bu annenin manevralarıyla üç defa evlilik yapmış olmasıyla açıklanabilir. Kadın ve aşk şiirlerindeki marazî temayüller de aynı faraziye'yi düşündürür. Bu tip şiir-lerinin dışında, bilhassa Meşrutiyet'ten

Celâl Sahir
Erozan